

ks. Andrzej Hanich, *Czas przelomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*

Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008, ss. 447.

W wydawnictwie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego ukazała się ciekawa publikacja, poświęcona historii Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim w pierwszych dwóch latach powojennych. Autor podjął, jak pisze, „pierwszą próbę kompleksowego przedstawienia dziejów instytucji, ludzi i form pracy Kościoła katolickiego” (s. 7). Analiza obejmuje historię instytucjonalną Kościoła, osadzając ją w szerszym kontekście społecznym i politycznym.

Bardzo silną stroną książki jest jej baza źródłowa. Autor przyjął założenie, że najważniejsze dokumenty z centralnych państwowych archiwów są już znane. Postanowił skupić się na mniej znanych archiwach, czyli na źródłach kościelnych. Zgodnie z tym wykorzystał przede wszystkim zasoby Archiwum Diecezji Opolskiej, Kurii Diecezjalnej w Opolu, Archiwum Archidiecezji Katowickiej oraz archiwów parafialnych. Dokonał też kwerendy w Archiwum Państwowym w Opolu. Wykorzystywał prasę i materiały wspomnieniowe, a w odniesieniu do strat wojennych duchowieństwa – materiały z kwerendy przeprowadzonej przez siebie i przez ks. Alojzego Sitka w końcu lat dziewięćdziesiątych w parafiach.

Praca ma charakter przede wszystkim analityczny, zawiera zestawione przez Autora dokładne statystyki dotyczące strat, struktury wyznaniowej itd. Najciekawsze są rozdziały trzeci i czwarty, gdyż dwa

pierwsze stanowią wprowadzenie, opisując historię Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim do 1945 roku. Są one dobrze napisane, odwołują się jednakże przede wszystkim do ustaleń zawartych w literaturze przedmiotu.

W rozdziale trzecim została przedstawiona historia władz kościelnych i duchowieństwa podczas przechodzenia frontu, ze szczególnym naciskiem na martyrologię duchowieństwa katolickiego oraz zniszczenia wojenne majątku kościelnego. W pracy znajdujemy szczegółowy spis duchownych katolickich, którzy zginęli z rąk czerwonarmistów (s. 158–178), oraz dokładną analizę zniszczeń infrastruktury kościelnej na Śląsku Opolskim (s. 178–190). Rozdział czwarty poświęcony jest historii Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim od maja 1945 roku. Omówione zostały zasadnicze ówczesne problemy: tworzenie polskiej zwierzchności kościelnej, kwestie duszpasterskie, wymiana dużej części duchowieństwa (weryfikacja, wysiedlenia, wyjazdy), trudności dostosowania się duchownych śląskich do nowej rzeczywistości, napływ duchowieństwa z innych regionów Polski.

Autor klarownie opisuje politykę władz komunistycznych wobec niemieckiego duchowieństwa, aktywność bpa Stanisława Adamskiego (s. 194 i n.), a także niezrozumienie skali dokonującej się zmiany przez dużą część duchowieństwa na Śląsku Opolskim (s. 201, s. 203 – w odniesieniu do kard. Adolfa Bertrama). Pokazuje, że tylko w tym kontekście można oceniać i zrozumieć działania prymasa Augusta Hlonda (nadzwyczajne pełnomocnictwa, szczególnie s. 219). Dobrze przedstawiony został proces tworzenia struktury instytucjonalnej Kościoła (s. 225–239), a następnie zmian struktury konfesyjnej.

Zgodzić się można z oceną sformułowaną przez Hanicha: „Można mieć nadzieję, że praca wypełnia lukę dotyczącą tego okresu Kościoła na Śląsku Opolskim w dotychczasowej historiografii Śląska i ma szansę stać się przyczynkiem do lepszego poznania najnowszych, ale ciągle jeszcze zbyt mało znanych, dziejów naszego regionu” (s. 17).

Piotr Madajczyk